

Alfons IV
de Catalunya,
V d'Aragó,
III de València,
I de Mallorca,
dit el Magnànim
(1396-1458)

L'estiueig d'Alfons el Magnànim a la Cerdanya i la cacera de l'ós bru del Pirineu

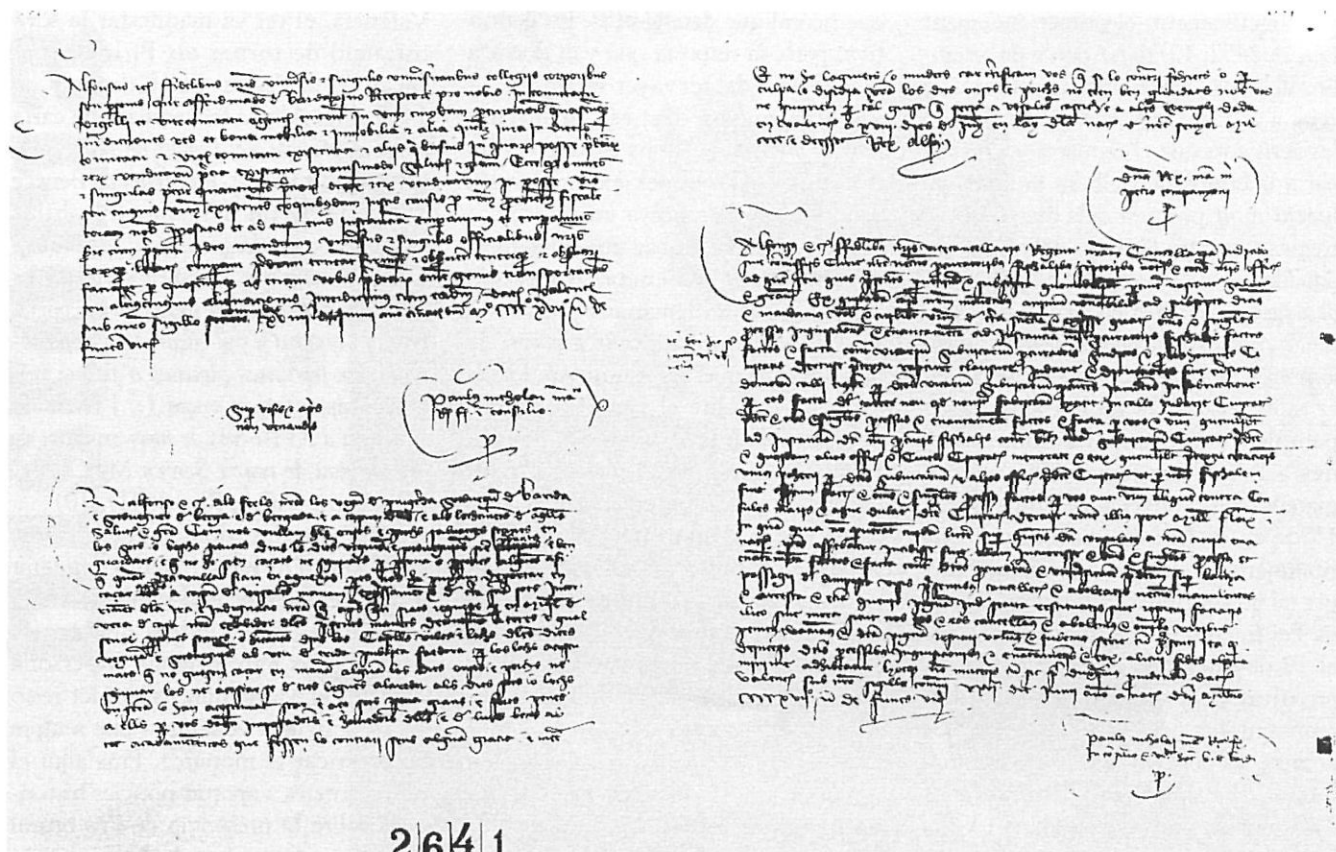
Mercè Viladrich

Al final del mes de setembre s'ha fet a la ciutat de Nàpols el XVI Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, reunió dedicada enguany a l'època d'Alfons el Magnànim (rei d'Aragó, Nàpols i Sicília, 1396-1458) de qui se celebra el sisè centenari del naixement(1). L'objecte d'estudi d'aquesta important trobada científica i cultural s'ha centrat, més concretament, en els models polítics i insti-

tucionals de l'època, en la circulació d'homes, d'idees i de mercaderies al voltant dels regnes d'Alfons, i en les influències d'aquests factors sobre la societat i els costums del temps del rei Magnànim.

La personalitat del rei Alfons

Nombrosos historiadors han coincidit a descriure la personalitat del rei Alfons com a plena d'atributs físics i morals. Es diu del Trastàmara que era de bon caràcter, agra-

«El 18 de juny de 1417, segons el document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el rei Alfons va manifestar la seva intenció de tornar els Pirineus per caçar l'ós a l'estiu.»

dable, modest, noble, obert i dialogant. Sovint ha estat descrit com a príncep humanista, interessat per les lletres i les arts plàstiques. A més a més, la fortalesa física i l'agilitat, que completaven les seves qualitats morals, el feien apte per a la pràctica dels esports i és ben sabut que era molt afeccionat a la cacera. Ell mateix ho corrobora en una carta autògrafa adreçada al cardenal d'Aquilea que els historiadors han citat sempre com a demostració de l'interès d'Alfons per les arts: «Señor, vuestra letra he recibido, e todos los presentes, de los quales no solamente haveys contentado e dado deleyte a los sesos corporales, mas aun a los spirituales, de que veo no me poder ygualar, si la virtud de vuestra paciencia no suple. Certifico vos, señor, que quando la primera ymagen e pinturas vinieron, yo era ydo de caça, e no torné hasta que ya era el sol a la posta, e no avía comido, e deliberé antes satisfacer al deseo que al cuerpo, e las ví sin otro intervalo, e vos fago cierto que son de tanta perfección, en especial la ymagen, que cada día la miro no con menos deleyte que la primera vegada.» (ACA, Reg. 2940)(2). També l'historiador ara-

gonès A. Giménez Soler, autor d'una de les descripcions menys encomiastes i menys panegiristes d'Alfons, tot fent retret de les actuacions reials amb relació a Aragó, havia cridat l'atenció sobre la inclinació del rei per la venació, que l'havia conduït a cercar falcons i gossos llebrers per tots els regnes. Així, el 1444 Alfons hauria adreçat als jueus de l'aljama de Jaca una carta demanant-los que facilitessin al seu «sotomontero» animals caçadors «los quales por la mucha caza que en aqueste nuestro regno de Sicilia daqua Far se trova, en la qual nos delectamos mucho, havemos sumament necesarios»(3). Així mateix, el 16 de febrer de 1436, en carta adreçada a l'infant Pere d'Aragó i duc de Notho, en la qual parla de la mort recent de la seva mare, la reina Leonor d'Aquitània, afegeix com a postdata «vos pregam quens trametats de continent los falconers ab tots los falcons» (ACA, Reg. 2649)(4). En una altra notícia, referida també per A. Canellas, es palesa la voluntat reial de protegir la cacera i, possiblement en previsió d'activitats cinètiques futures en terres d'Aragó, el rei va disposar mesures proteccionis-

tes per a la reproducció de llebres, faisans i francolíns a les Corts de Terol de 1428(5). Fins i tot, una de les imatges del rei més conegudes que ha arribat fins a nosaltres és precisament una medalla del Pisanello on, a l'anvers, hi ha representada una escena de lluita amb un porc senglar i duu escrita la llegenda «Venator intrepidus»(6).

Dues estades reials al Pirineu

D'altra banda, tot revisant, amb d'altres objectius, els registres de Cancelleria del rei Alfons a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, van venir a les nostres mans dos documents on el rei feia referència al seu interès per practicar la cacera de l'ós al Pirineu català, més concretament a la Cerdanya i el Berguedà, en el context de les vacances d'estiu del monarca. Atesa l'actualitat del debat que han suscitat les actuacions franceses per a la reintroducció de l'ós bru al Pirineu, ens sembla oportú de donar a conèixer aquests dos documents que representen un petit testimoni de la presència mil·lenària dels plantígrads a les valls pirinenques(7).

Efectivament, el primer document (ACA 2452, 12) datat l'onze de setembre de 1416, fa referència a l'estiueig reial a la Cerdanya al mes d'agost, i a les activitats que el monarca va practicar a la contrada, i alhora fa una avaluació molt positiva dels dies transcorreguts, i mostra l'interès del sobirà per aquella terra: «*Apach molt dela disposicio de aquesta terra, per ço com es molt pla-sent e en gran avinentessa dela cassa, car lo primer jorn que hic son exit per cassar he mort un os*». El rei era aleshores a punt de reunir-se amb les Corts catalanes a Barcelona, assemblea que ell mateix havia convocat de primer per al 15 de setembre d'aquell any, i que finalment va decidir ajornar uns dies per tal de continuar gaudint de la cacera. Per fi, Alfons va arribar a Barcelona el 19 de setembre, i tres dies després, envoltat dels seus consellers i dels representants dels altres estats del seu domini, va obrir les celebracions curialesques al Palau Reial. El rei cercava l'avinentesa amb els catalans i volia trobar objectius comuns que fessin possible la cooperació amb la corona a les envistes ja de la seva empresa italiana. Sembla que Alfons, esperonat per les promeses d'un mercader milanès establert a Barcelona, de nom Stefano da Binago, pensava en la conquesta de Còrsega i en la destrucció de la República genovesa, i demanava als catalans el seu ajut. Els nobles catalans van respondre amb un plec de greuges i de contrapropostes que feien referència a nombroses qüestions administratives

que no cal que detallem(8). En definitiva, però, la resposta que van donar a la sol·licitud del rei va ser «no».

Uns mesos després, a mitjan febrer del 1417, Alfons el Magnànim, decebut en les seves expectatives, abandonava Catalunya en direcció a Aragó, quan va trobar uns missatgers provinents de València. Aquests li van suggerir de demanar els diners a les Corts d'aquesta ciutat a canvi de la sobirania que els estaments locals reclamaven sobre el port de Murvièdro. Arribat el rei a València, va convocar les Corts per al dia 27 d'abril. Les celebracions, però, van derivar ràpidament en un torneig de cavallers on els notables van abocar-se a la pràctica de les arts militars encoratjats pel rei, mentre que la seva mare, Leonor, i la seva esposa, Maria, tractaven d'impedir-li-ho, juntament amb les esposes assenyades dels nobles locals. El rei opinava que calia que en temps de pau els cavallers exercissin les armes als tornejos per tal de trobar-se en forma en cas de guerra: «*Tant com onositat es madestre e enemigo de tota virtut, e principalment dela art de cavalleria, tant mes deven los reys e prínceps del mon ab diligencia fer exercitar hurs cavallers e gentils homens. E com guerres justes e necessaries los fallen, deven acabar actes cavallarivols accustomed e pertinents en temps de pau afi que en temps de guerra e de necessitat sien pus abils e dispots a servirse delles armes*» (ACA, Reg. 2410).

Ben aviat, des de la ciutat de

València, el rei va manifestar la seva intenció de tornar als Pirineus per caçar l'ós a l'estiu. El 18 de juny de 1417 el rei Alfons feia enviar una carta als seus oficials «*el veguer de Puigcerdà, preveguer de Barida, preveguer de Berga e Bergada*»(9) on demanava prohibir «*per veu e crida publica*» la cacera d'ossos i senglars: «*Com nos vullam los ossos e porcs salvatges stants en los pors e boscs... que no si pui caçare ne per persona o per persones algunes a fi que nos puxam deportar en caçar [...]* Dada en Valencia a XVIII dies de juny en l'any de la Nativitat de nostre Senyor Mil CCCC e deseset.» (ACA, Reg. 2641).(10)

És ben clar, doncs, que d'ossos, aleshores, n'hi havia. Hem completat les nostres referències documentals amb les d'altres historiadors que en els darrers anys han estudiat la persona d'Alfons el Magnànim i s'han fet ressò de les activitats venatòries que sempre va practicar el monarca. Fins aquí el nostre interès a aportar notícies històriques sobre la presència de l'ós bru al Pirineu i a fer-nos ressò de la situació crítica que pateix aquest animal, junt amb d'altres espècies, com ara l'herc i el trencalòs, amenaçades a les comarques catalanes d'alta muntanya on, d'altra banda, fins fa poques dècades, la seva existència havia contribuït a l'abundància natural de les valls i a la riquesa material i cultural dels seus pobladors.

Mercè Viladrich és professora titular d'estudis àrabs i islàmics de la Universitat de Barcelona.

Notes

1. La bibliografia referent a Alfons el Magnànim és extensíssima. No obstant això, poden trobar-se referències bibliogràfiques precises en una monografia excel·lent dedicada al rei Magnànim, obra de RYDER, A. *Alfonso the Magnanimous King of Aragon, Naples and Sicily 1396-1458*. Oxford: Clarendon Press, 1990. (Trad. catalana: *Alfons el Magnànim, rei d'Aragó, Nàpols i Sicília 1396-1458*. València: Alfons el Magnànim, 1992).
2. Vegeu AMETLLER i VIÑAS, J. *Alfonso V de Aragón en Italia y la crisis religiosa del siglo XV*. Girona i Sant Feliu de Guíxols, 1903-1928, vol. III, pàg. 498-499.
3. Vegeu GIMÉNEZ SOLER, A. *Itinerario de Alfonso de Aragón, el que ganó Nápoles*. Saragossa, 1909, pàg. 212.
4. Vegeu CANELLAS, A. «Alfonso el Magnánimo y Aragón». *Estudios sobre Alfonso el Magnánimo con motivo del quinto centenario de su muerte*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1960, pàg. 60.
5. Vegeu CANELLAS, A. «Alfonso el Magnánimo...», pàg. 60. Sembla que és una notícia obtinguda del Piccolomini, biògraf del rei.
6. Vegeu BENITO RUANO, E. *Los Infantes de Aragón*, Pamplona, 1952, pàg. 89-90.
7. Fa dos mesos que s'ha publicat una monografia d'Eugeni CASANOVA: *L'ós del Pirineu*, crònica d'un extermini, Lleida: Pagès, 1997, que tracta aspectes molt diversos sobre la caça, la població, la biologia, la història i el folklore pirinenc del plantígrad. L'obra és molt documentada i conté nombroses referències històriques d'època medieval. Esmenta, per exemple, les aventures amb un ós que va patir el rei Alfons I d'Aragó, el Bataller (1104-1134), les prerrogatives que per a la seva caça va exercir el rei Jaume II de Catalunya i Aragó nogensmenys que a Mosqueruela (Terol), o bé, un edicte de Joan II el Caçador, de 1392 on se citen els ossos del Capcir. Vegeu pàg. 25-45. Malgrat la cura esmerçada a recollir aquesta documentació, CASANOVA no esmenta els documents als quals fem referència.
8. Vegeu RYDER, A. *Alfonso the Magnanimous King of Aragon, Naples and Sicily 1396-1458*. Oxford: Clarendon Press, 1990. Les pàgines 45-115 de l'edició anglesa descriuen amb detall els esdeveniments que envoltaren les primeres passes d'Alfons vers el seu domini sobre Itàlia.
9. Sobre la presència de l'ós a la Cerdanya, vegeu CASANOVA, pàg. 222-224.
10. Aquest document va ser triat per a la mostra documental sobre Alfons el Magnànim organitzada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó el 1959, amb motiu de la commemoració del cinquè centenari de la mort del rei. Vegeu MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., «Consideraciones en torno a la exposición documental sobre Alfonso el Magnánimo organizada en el Archivo de la Corona de Aragón». *Estudios sobre Alfonso el Magnánimo con motivo del quinto centenario de su muerte*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1960. Pàg. 215-243.